

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

НЕСТОР Віталій Романович

УДК 342.56 (73)

**КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ
ТА ЛИТОВСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ
(ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ)**

Спеціальність 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
МЯЛОВИЦЬКА Ніна Анатоліївна,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, професор кафедри
конституційного права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ФРИЦЬКИЙ Юрій Олегович,
Інститут права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна», завідувач
кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права;

кандидат юридичних наук, доцент
ЗАДОРЖНА Галина Володимирівна,
Київська державна академія водного транспорту
імені гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного,
професор кафедри теорії та історії держави і
права.

Захист відбудеться 05 жовтня 2016 року о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.04 Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, чит. зала № 12.

Автореферат розіслано «31» серпня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. М. Чуприна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Основним завданням конституційного правосуддя, яке стало невід'ємним інститутом сучасної демократичної та правової держави, є забезпечення верховенства та правової охорони конституції, вирішення конституційно-правових конфліктів, припинення дії неконституційних актів. Ефективна дія конституційного правосуддя має важливе значення для загального процесу забезпечення непорушності прав і свобод людини та громадянина, функціонування держави на загальнодемократичних конституційних засадах. Успішне виконання органами конституційного правосуддя своїх обов'язків та функцій залежить від створених державою належних умов для їх діяльності, реального стану їх незалежності. Практика конституційного правосуддя свідчить, що для суспільства в цілому найважливішими є рішення, правові позиції з яких можуть бути використані для захисту фундаментальних цінностей держави, основоположних прав і свобод людини і громадянина. Однак для конкретної особи найбільшу вагу матиме рішення, що допоможе захистити її особисте право, відновити справедливість, вирішити конкретну справу. Таке рішення не обов'язково впливатиме на загальну правову ситуацію в країні, воно може стосуватися конкретного питання та обмеженого кола осіб.

Для правового дослідження, пов'язаного з вивченням досвіду зарубіжних країн з певної правової проблематики, завжди є актуальним питання щодо критеріїв вибору держав, які стануть предметом дослідження. Як правило, у дослідженнях, присвячених порівняльно-правовому аналізу вітчизняного конституційного правосуддя та конституційного правосуддя інших держав, вибір держав, досвід яких був предметом дослідження, визначався з огляду на належність їх до тієї ж моделі конституційного правосуддя, що й вітчизняне.

Враховуючи євроінтеграційні процеси, що нині відбуваються в Україні, пріоритетним є вивчення досвіду правового регулювання відповідних сфер суспільних відносин країн Європейського Союзу. При цьому на першочергову увагу заслуговує досвід тих держав, у яких конституційне правосуддя апробовано у часі, реалізується стабільно й ефективно. Корисним з цієї точки зору може стати досвід Литовської Республіки (далі – Литви) – держави, в якій інститут конституційного правосуддя за своїм механізмом та принципами здійснення найбільш схожий з українським.

Варто зауважити, що у вітчизняній конституційно-правовій науці відсутні комплексні наукові порівняльно-правові дослідження з питань конституційного правосуддя в Україні та Литві. Існує нагальна потреба у спеціальному науковому дослідженні, базуючись на якому можна було б систематизувати обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення конституційного правосуддя в Україні.

Усе наведене вище обґрунтовує актуальність та своєчасність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконувалося відповідно до державної бюджетної науково-дослідної теми «Доктрина права в правовій системі України: теоретичний і практичний аспекти» (№ 11 БФ 042-01; номер державної реєстрації 0111U008337), яка розроблювалася на юридичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка з 01 січня 2011 року по 31 грудня 2015 року.

Тема дисертаційної роботи затверджена вченою радою юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол від 22 січня 2013 року № 3).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дослідження є комплексний порівняльно-правовий аналіз місця та ролі конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці, з'ясування сучасного стану й основних тенденцій розвитку інституту конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці.

Мета дослідження обумовлює його *задачі*, які можна сформулювати наступним чином:

- проаналізувати поняття, загальну характеристику та доктринальні підходи до визначення конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці;

- дослідити генезис розвитку конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці;

- встановити особливості компетенційних і процедурних аспектів конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці;

- здійснити порівняльний аналіз повноважень Конституційного Суду України та Конституційного Суду Литовської Республіки;

- дослідити організаційно-правові форми діяльності конституційних судів в Україні та Литовській Республіці;

- з'ясувати проблемні питання про акти конституційних судів в Україні та Литовській Республіці;

- визначити сучасні проблеми конституційного правосуддя в Україні;

- на основі проведених досліджень запропонувати шляхи вдосконалення правового регулювання організації та діяльності Конституційного Суду України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у сфері організації й діяльності органів конституційного правосуддя.

Предметом дослідження є порівняльно-правовий аналіз організації та функціонування конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці.

Методи дослідження. З урахуванням окресленої мети і задач, об'єкта та предмета дисертаційної роботи основу методології дослідження становлять сукупність загальнонаукових та спеціально-наукових методів дослідження. Загальнонауковий діалектичний метод використано на всіх етапах дисертаційного дослідження, що дало можливість з'ясувати суть

конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці, визначити характерні особливості цих органів та їх компетенції (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). Метод системно-структурного аналізу використано з метою дослідити складові елементи і їх взаємодію у структурі конституційно-правового статусу конституційних судів в Україні та Литовській Республіці і визначити їх місце й роль у механізмі державної влади (підрозділи 2.1, 2.2). Історичний метод сприяв здійсненню наукового аналізу історичного аспекту становлення й розвитку законодавства у сфері конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці (підрозділи 1.1, 1.2). Порівняльно-правовий метод застосовано під час проведення порівняльно-правового аналізу конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці, особливостей конституційної практики його закріплення та реалізації у Литовській Республіці (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). Аналітичний метод використано під час аналізу чинного законодавства України на предмет закріплення у ньому механізму здійснення конституційного правосуддя та формулювання рекомендацій щодо його вдосконалення (підрозділ 3.2).

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять праці вчених України, зокрема, О. П. Васильченко, А. З. Георгіци, В. О. Гергелійника, О. В. Городецького, М. М. Гультая, Г. В. Задорожньої, М. І. Козюбри, О. Л. Копиленка, М. В. Костицького, А. Р. Крусян, Б. В. Малишева, О. В. Марцеляка, В. Ф. Мелашенка, О. М. Мироненка, Н. В. Мішиної, Н. А. Мяловицької, О. Г. Мурашина, В. Ф. Погорілка, П. М. Рабіновича, М. Д. Савенка, А. О. Селіванова, О. В. Совгирі, П. Б. Стецюка, В. Я. Тація, М. В. Тесленко, В. П. Тихого, Ю. М. Тодици, О. Ф. Фрицького, Ю. О. Фрицького, Є. В. Черняк, В. М. Шаповала, С. В. Шевчука, Ю. С. Шемшученка та інших, а також російських вчених: С. В. Боботова, М. В. Вітрука, С. О. Єгорова, А. О. Мішина, В. Є. Чиркіна. Фундаментальною базою для дослідження стали праці вчених Литовської Республіки: А. Абрамавічюса, Т. Бірмонтієне, Ю. Жилиса, Д. Жалімас, Е. Куриса, В. Павилоніса та інших.

Нормативну базу дослідження становлять Конституції, закони України та Литовської Республіки, регламенти конституційних судів України та Литви, а також інші нормативно-правові акти, що врегульовують конституційне правосуддя в Україні та Литовській Республіці.

Емпіричною базою дослідження є рішення і висновки Конституційного Суду України, постанови та рішення Конституційного Суду Литовської Республіки, офіційні статистичні дані, а також інформація мережі Інтернет, що зачіпає різні аспекти досліджуваної проблематики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших, комплексних порівняльно-правових досліджень, в якому системно розглянуто теоретичні та практичні аспекти конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці. Здійснене дослідження дало змогу обґрунтувати та сформулювати низку наукових положень і практичних пропозицій, що виносяться на захист:

вперше:

– здійснено класифікацію етапів становлення й розвитку конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці. Встановлено, що українське та литовське законодавство, що регулює забезпечення правової охорони Основного Закону держави вперше було сформульовано у 1529 році. Період 1919–1977 років як в Україні, так і Литовській Республіці характеризується тоталітарним комуно-більшовицьким державним режимом, що був заснований для побудови класичної комуністичної держави шляхом диктатури, яка в свою чергу, супроводжувалась неналежним виконанням норм Конституції, порушеннями прав людини. Період 1978–1990 років характеризується правлінням, що було направлене на демократизацію економічних, політичних, правових та інших соціальних відносин у суспільстві за допомогою старого політико-правового механізму. Період розвитку конституційного правосуддя з 1991 по 2016 роки являє собою форму і практику демократичного управління державою, що заснована на політичній самоорганізації народу та діє у відповідності з європейськими стандартами, конституцією, законами і міжнародними договорами;

– запропоновано змінити порядок призначення суддів, збільшити вимоги щодо репутації та ділових якостей суддів Конституційного Суду України. Судді Конституційного Суду України повинні призначатися лише на один дев'ятирічний термін з ротацією однієї їх третини через кожні три роки. Призначення суддів має відбуватися з урахуванням того, що суддя Конституційного Суду України виконує свої обов'язки до тих пір, поки новопризначений суддя не вступить на посаду. Призначення суддів має відбуватися завчасно, з урахуванням фактору, що порядок призначення суддів конституційних судів є питанням великого політичного та конституційного значення;

– задля повноцінного та ефективного розв'язання поставлених завдань Секретаріатом Конституційного Суду України, а також для підготовки управлінням правової експертизи документів нормотворчого характеру пропонується Секретаріат Конституційного Суду України наділити повноваженнями щодо аналізу рішень Європейського суду з прав людини, Європейського суду справедливості та інших міжнародних судів, а також резюме та оглядом рішень конституційних судів інших держав;

– розкрито організаційно-правовий механізм реалізації конституційними судами України і Литовської Республіки своїх функцій та повноважень у порівняльно-правовому аспекті. На цій основі, зокрема, встановлено, що одним із важливих аспектів конституційного правосуддя Литовської Республіки, який може бути запозичений Україною, є більш детальне врегулювання правових основ його діяльності в Основному Законі;

удосконалено:

– визначення поняття «правосуддя», під яким необхідно розуміти діяльність компетентного суду, що здійснюється від імені держави і за встановленою законом процедурою, змістом якої є розгляд і вирішення

конфліктів або правових питань, які виникають у процесі реалізації норм конституційного, цивільного, кримінального, адміністративного та інших галузей права;

– визначення поняття «конституційне правосуддя», відповідно до якого воно являє собою діяльність суду конституційної юрисдикції, що здійснюється в установленому законом порядку, змістом та суттю якої є розгляд і вирішення питань щодо конституційного контролю, офіційного тлумачення Конституції і законів, правової охорони Конституції, забезпечення дотримання принципу поділу влади і захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина;

– складові та структурні елементи розвитку конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці, відповідно до якого було хронологічно проаналізовано етапи становлення правового регулювання конституційного правосуддя;

– теоретичні положення стосовно того, що конституційні суди в Україні та Литовській Республіці являють собою органи судової влади, що знаходяться в одній системі з органами законодавчої та виконавчої влади;

– правову позицію щодо того, що конституційні суди в Україні та Литовській Республіці діють поряд із главою держави, парламентом та Урядом, однак за певними ознаками стоять вище цих органів, оскільки вони можуть визнати неконституційними і акти президента, і парламенту, і уряду в Україні та Литовській Республіці;

дістали подальшого розвитку:

– обґрунтування щодо доцільності запровадження в Україні інституту конституційної скарги, що дозволило б усунути проблеми, які виникають через відсутність повноцінного наступного конституційного контролю у системі законодавства України. Водночас, стверджується, що запровадження цього інституту можливо лише після деполітизації судової системи взагалі та системи конституційного правосуддя зокрема;

– пропозиції щодо закріплення в Конституції України тексту присяги та порядку її складення суддею Конституційного Суду України, що унормовані в статті 17 Закону України «Про Конституційний Суд України». Це можна здійснити за аналогією зі статтею 79 Конституції України, якою встановлений текст присяги народного депутата;

– бачення щодо доцільності затвердження Регламенту Конституційного Суду України законом, що відповідатиме конституційним положенням;

– пропозиції щодо закріплення в Конституції України вимог до кандидата на посаду судді Конституційного Суду України та підстав припинення його повноважень. Зокрема, закріплення в Конституції України положення про те, що суддею Конституційного Суду України може бути лише особа, яка має бездоганну репутацію.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в роботі положення, висновки та пропозиції можуть бути використані:

– в науково-дослідній сфері – для подальших загальнотеоретичних наукових досліджень у сфері здійснення конституційного правосуддя;

– у правотворчій сфері – при вдосконаленні чинного конституційного законодавства;

– у правозастосовній діяльності – для забезпечення оптимізації форм і методів діяльності Конституційного Суду України;

– у навчально-методичній роботі – при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників з конституційного права України та конституційного права зарубіжних країн, порівняльного правознавства, при вивченні конституційного права Литовської Республіки, а також при викладанні предметів «Конституційне право», «Конституційне право зарубіжних країн», спецкурсів «Конституційна реформа», «Сучасні проблеми конституційного права», «Конституційна юрисдикція».

Апробація результатів дисертації. Положення дисертації доповідалися на науково-практичних конференціях: «Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих вчених» (м. Київ, 19–20 квітня 2007 року); «Актуальні питання державотворення в Україні» (м. Київ, 24–25 квітня 2008 року); «Актуальні наукові питання» (м. Горлівка, 12–13 грудня 2013 року); «Правові реформи в Україні: реалії та сьогодення» (м. Харків, 17–18 травня 2015 року); «Актуальні питання державотворення в Україні» (м. Київ, 22 травня 2015 року).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження висвітлено в одинадцяти наукових публікаціях, п'ять з яких опубліковано у фахових виданнях із юридичних дисциплін (у тому числі одна – у науковому виданні, проіндексованому в міжнародних наукометричних базах), а шість – у тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації обумовлена метою предметом дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 199 сторінок, із них 25 сторінок – список використаних джерел (211 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначено зв'язок з науковими програмами, планами, темами, охарактеризовано мету, задачу, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію та впровадження, а також щодо кількості публікацій, структури й обсягу роботи.

Розділ 1 «Правове регулювання становлення конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці» присвячено дослідженню поняття та загальної характеристики, аналізу доктринальних підходів до визначення конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці, а також основних етапів розвитку такого правосуддя.

У **підрозділі 1.1 «Доктринальні підходи до визначення конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці»**

наголошується, що головною умовою здійснення конституційного правосуддя є незалежність, верховенство і остаточність у прийнятті рішень.

Стверджується, що конституційні суди України та Литовської Республіки є органами конституційного правосуддя тому, що вони є органами судової влади, які здійснюють конституційне судочинство. Це обґрунтовується й тим, що конституційні суди України та Литовської Республіки здійснюють свою діяльність у вигляді судового процесу.

З'ясовано, що конституційна юрисдикція може вдаватися до конституційної ідентифікації й визначати конституційність законів та інших нормативно-правових актів, спираючись на одні й ті самі текстові положення конституційних норм. Застосовуючи конституційно-правове дослідження, можна переконатися в тому, що перед конституційною юрисдикцією щоразу в практичному сенсі постає завдання розкрити зміст конституційного тексту (норм, положень, понять, категорій), який «закодовано», і при аналізі виявляється його широка змістовна структура.

Розкрито природу конституційного суду як наділеного особливими повноваженнями органу державної влади, здатного реалізувати своє призначення у вищих інтересах правової держави й охорони Конституції, забезпечуючи принцип поділу влади. Можливість реалізувати повноваження гаранта охорони Основного Закону, а також здатність контролювати конституційність нормативних актів підтверджує особливу роль конституційної юрисдикції як незалежної і самостійної, що має імунітет беззаперечності й безумовного виконання рішень, прийнятих у межах конституційної компетенції конституційного суду.

У підрозділі 1.2 «Генезис розвитку конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці» наголошується, що розвиток конституційного правосуддя як одного з найважливіших інститутів сучасної конституційної держави має свою тривалу передісторію.

Конституційне правосуддя в Україні та Литовській Республіці засноване на конституційно-правових положеннях Литовсько-Руської держави. Вони були закріплені в Статутах, кодифікованих нормативно-правових актах, викладених у редакціях 1529, 1566 і 1588 років, які за сучасною класифікацією склалися з норм, що належать до джерел конституційного, цивільного, кримінального та воєнного законодавства.

Наголошується, що період 1919–1977 років як в Україні, так і Литовській Республіці характеризується тоталітарним комуністичним державним режимом, що був заснований для побудови класичної комуністичної держави шляхом диктатури, яка, в свою чергу, супроводжувалась неналежним виконанням норм Конституції, внутрішніми збройними переворотами соціальними протестами, порушеннями прав і свобод людини і громадянина. У свою чергу, період 1978–1990 років характеризується правлінням, що було спрямовано на демократизацію економічних, політичних, правових та інших соціальних відносин у суспільстві за допомогою старого політико-правового механізму, який не зміг забезпечити позитивний результат державного будівництва і соціально-економічного розвитку.

Період розвитку конституційного правосуддя з 1991 по 2016 роки являє собою форму і практику демократичного управління державою, що заснована на політичній самоорганізації народу, діючого згідно з європейськими стандартами вимоги до конституції законів, міжнародних договорів.

Розділ 2 «Компетенційні та процедурні аспекти конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці» присвячений дослідженню повноважень, організаційно-правових форм діяльності та актів конституційних судів в Україні та Литовській Республіці.

У *підрозділі 2.1 «Повноваження конституційних судів в Україні та Литовській Республіці»* наголошується, що в основу українського та литовського законодавства покладено австрійську модель конституційного контролю, відповідно до якої до правових актів, що можуть перевірятись, насамперед відносять закони.

Виокремлено наступні напрями гарантування конституційного ладу Конституційним Судом України: 1) забезпечення принципу демократії як основоположної засади конституційного ладу; 2) забезпечення верховенства конституційних прав і свобод людини і громадянина; 3) забезпечення належного функціонування публічної влади та наступності її інститутів, зокрема принципів поділу влади, унітаризму, гарантування прав місцевого самоврядування; 4) розгляд спорів про компетенцію між конституційними органами держави, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування; 5) забезпечення вищої юридичної сили Конституції та прямої дії конституційних норм. Крім того виділено такі юрисдикційні форми гарантування Конституційним Судом конституційного ладу України: 1) контроль за конституційністю нормативно-правових актів; 2) контроль за конституційністю принципів та норм міжнародного права; 3) розгляд спорів про компетенцію; 4) надання офіційного тлумачення Конституції та законів України; 5) захист прав і свобод людини і громадянина; 6) контроль за порушенням Конституції України.

Стверджується, що офіційне тлумачення Конституції і законів України Конституційним Судом сприяє забезпеченню принципу верховенства права та конституційного порядку. У зв'язку із відсутністю інституту конституційної скарги дане повноваження Конституційного Суду України виступає одним із засобів захисту основних прав і свобод, дає можливість відстоювати індивіду свої права. Запровадження в Україні інституту конституційної скарги допоможе усунути проблеми, які виникають через відсутність повноцінного наступного конституційного контролю у системі законодавства України.

Акцентується увага на тому, що Конституційний Суд Литовської Республіки гарантує верховенство Конституції в рамках правової системи, а також конституційне правосуддя шляхом прийняття рішень про відповідність законів та інших правових актів, прийнятих Сеймом, Конституції, і відповідність актів, прийнятих Президентом або Урядом Республіки, Конституції і законам.

У *підрозділі 2.2 «Організаційно-правові форми діяльності конституційних судів в Україні та Литовській Республіці»* наголошується,

що організацію діяльності конституційних судів в Україні та Литовській Республіці, зазвичай, розглядають у двох аспектах – як структуру, що здійснює конституційне правосуддя (організаційно-правові форми діяльності) та як структуру, яка забезпечує його здійснення, тобто як судову адміністрацію, представлену Головою Конституційного Суду, його заступниками, а також апаратом Суду.

Встановлено, що призначення суддів Конституційного Суду Литовської Республіки лише Сеймом (парламентом) з числа кандидатів, запропонованих Президентом Республіки, Головою Сейму та Головою Верховного Суду унеможлиблює узурпацію влади парламентом, проте може створити перешкоди для призначення суддів, запропонованих Президентом Республіки та Головою Верховного Суду. Отже, вважаємо, що визначений порядок призначення суддів Конституційного Суду України забезпечує систему стримування і противаг у правовій та демократичній державі. Водночас одним із важливих чинників забезпечення принципів прозорості та верховенства права в Литовській Республіці є порядок зміни складу Конституційного Суду на одну третину кожні три роки. Дана процедура організації та складу Конституційному Суду забезпечує Литовській Республіці певні переваги у порівнянні з Конституційним Судом України.

Стверджується, що обрання Голови Конституційного Суду в Україні самими суддями, порівняно із його призначенням Сеймом з числа суддів Суду за поданням Президента Республіки у Литві, забезпечує рівність суддів, як носіїв судової влади при призначенні та в процесі здійснення судочинства, що дає більші гарантії незалежності суддів і самого Голови Суду від політичної ситуації в державі.

Пропонується наділити Секретаріат Конституційного Суду України функціями аналізу рішень Європейського суду з прав людини, Європейського суду справедливості та інших міжнародних судів, а також резюме та оглядом рішень конституційних судів інших держав.

У підрозділі 2.3 «Акти конституційних судів України та Литовської Республіки» стверджується, що процесуальними актами Конституційного Суду України є ухвали (у тому числі протокольні), рішення, висновки. Ухвали приймаються Конституційним Судом України під час розгляду справ, а також у разі припинення конституційного провадження. Рішення Конституційний Суд ухвалює за результатами розгляду справ щодо відповідності Конституції (конституційності) законів та інших правових актів і щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України. Висновки Конституційний Суд України дає за результатами розгляду справ щодо відповідності Конституції (конституційності) чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту; щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України; про

порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції або законів України.

Зазначено, що за результатами своєї діяльності Конституційний Суд Литовської Республіки приймає два види актів: постанови та рішення. Постанови конституційного суду мають силу закону і є обов'язковими для всіх інституцій влади, посадових осіб і громадян. Встановлено, що існує трьохкомпонентна система актів Конституційного Суду Литовської Республіки, згідно з якою рішення по суті справи приймаються у формі постанови, рішення в окремих випадках, чітко встановлених у рамках статті 73 Закону «Про Конституційний Суд Литовської Республіки» – у формі висновків, а процедурні рішення – так і називають рішеннями.

Підтримується позиція, згідно з якою акти Конституційного Суду України мають ознаки нормативності і не можуть розглядатися як джерело права.

Потребує свого вирішення питання про роль окремої думки судді Конституційного Суду. Практика свідчить, що такі окремі думки мають значення лише для правничої науки і жодним чином не мають якого-небудь регулятивного змісту.

Розділ 3 «Сучасні проблеми, перспективи та напрями вдосконалення конституційного правосуддя в Україні» присвячений дослідженню сучасних проблем конституційного правосуддя в Україні, а також перспектив та напрямів їх вирішення.

У підрозділі 3.1 «Сучасні проблеми конституційного правосуддя в Україні» у контексті дослідження організації діяльності Конституційного Суду України аналізується питання стосовно можливості зміни його складу у зв'язку зі зміною політичного керівництва держави, проблема призначення та вступу на посаду судді Конституційного Суду (зокрема, неналежних професійних та моральних якостей суддів), проблеми правового регулювання статусу суддів Конституційного Суду України тощо. Для зменшення впливу політичного фактору на здійснення конституційного правосуддя необхідна більш детальна регламентація на конституційному рівні порядку утворення Конституційного Суду України, складення суддями присяги тощо, як то передбачено Конституцією Литовської Республіки.

Одним із способів, завдяки якому можна зменшити вплив на діяльність Конституційного Суду України в аспекті збільшення урегульованості його діяльності Конституцією України, є також закріплення в Основному Законі положень щодо вимог несумісності, які ставляться до судді Конституційного Суду України. Доцільним є закріплення в Основному Законі України підстав припинення повноважень судді Конституційного Суду України, положення про те, що суддею Суду може бути лише особа, яка має бездоганну репутацію та володіє відповідними моральними й особистими якостями. Пропонується позбавити З'їзд суддів права призначати суддів Конституційного Суду України та надати таке право Верховному Суду України, що сприятиме більш ефективному утвердженню принципу стримувань і противаг.

У підрозділі 3.2 «Перспективи та напрямки вдосконалення конституційного правосуддя в Україні» наголошується, що Конституція України та Конституція Литовської Республіки мають доволі диференційований підхід до суб'єктів, що мають право звертатись до Конституційного Суду України. Однак порівняльно-правове дослідження свідчить про те, що формулювання суб'єктів конституційного подання, яке міститься в українському законодавстві, потребує більшої конкретизації. Разом із тим визначення суб'єктів конституційного подання, що міститься в законодавстві Литовської Республіки, є набагато більш емким і точним. Тому пропонується викласти перелік суб'єктів конституційного подання в українському законодавстві більш лаконічно.

Вважається, що ефективним було б запозичення в українське законодавство нових повноважень Конституційного Суду України щодо вирішення питання порушення законів про вибори в ході виборів Президента або народних депутатів України та відповідності Конституції конкретних дій народних депутатів України, що допоможе розвантажити Верховний Суд України та посилить значення єдиного органу конституційної юрисдикції в системі органів державної влади.

Наголошується, що запровадження конституційної скарги в українське законодавство можливе лише після деполітизації судової системи та системи конституційного правосуддя зокрема.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у здійсненні порівняльно-правового аналізу місця та ролі конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці. На підставі проведеного дослідження зроблено наступні основні висновки:

1. Призначення конституційного правосуддя зумовлено його метою і завданнями, що належать до виключного відання єдиного органу конституційної юрисдикції. У цьому знаходить прояв загальна тенденція посилення ролі судової влади в суспільстві, коли в механізмі держави закладено конституційний принцип поділу влади і судова прерогатива відіграє вирішальну роль у виконанні й дотриманні всіма суб'єктами права Конституції і законів.

2. Конституційне правосуддя змістовно визначається конституційною юрисдикцією, яка характеризує повноважність єдиного органу – конституційного суду певної держави. За роки свого становлення та розвитку конституційне правосуддя в країнах Європи набуло авторитетного значення для суспільства, всієї публічної влади та забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

3. Юрисдикцію конституційного суду в загальних рисах можна сформулювати як надане Конституцією право єдиному органу конституційного правосуддя, наділеному винятковими повноваженнями встановлювати конституційність актів та дій центральних органів влади,

досліджувати через виявлення змісту конституційних норм, положень, конституційно-правових явищ (здійснювати тлумачення) та забезпечувати охорону Конституції, вирішуючи спірні правовідносини, які виникають у практичній діяльності суб'єктів права.

4. Конституційне правосуддя являє собою діяльність суду конституційної юрисдикції, що здійснюється в установленому процесуальним законом порядку, змістом та суттю якої є розгляд і вирішення питань щодо конституційного контролю, офіційного тлумачення Конституції і законів України, правової охорони Конституції України, забезпечення дотримання принципу поділу влади і захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина.

5. Встановлено, що українське та литовське законодавство, що регулює забезпечення правової охорони Основного Закону держави вперше було сформульовано у 1529 році. Період 1919–1977 років як в Україні, так і Литовській Республіці характеризується тоталітарним комуно-більшовицьким державним режимом, що був заснований для побудови класичної комуністичної держави шляхом диктатури, яка в свою чергу, супроводжувалась неналежним виконанням норм Конституції, порушеннями прав людини. Період 1978–1990 років характеризується правлінням, що було направлене на демократизацію економічних, політичних, правових та інших соціальних відносин у суспільстві за допомогою старого політико-правового механізму. Період розвитку конституційного правосуддя з 1991 по 2016 роки являє собою форму і практику демократичного управління державою, що заснована на політичній самоорганізації народу та діє у відповідності з європейськими стандартами, конституцією, законами і міжнародними договорами.

6. Одним із важливих аспектів конституційного правосуддя Литовської Республіки, який може бути запозичений Україною, є більш детальне врегулювання правових основ його діяльності в Основному Законі. Зокрема, Основним Законом України мають бути врегульовані питання складення присяги суддею Конституційного Суду України, вимоги несумісності діяльності судді Конституційного Суду з іншими видами діяльності, підстави припинення повноважень судді Конституційного Суду України, а також вимоги щодо репутації та ділових якостей суддів Конституційного Суду України. Дані положення, безумовно, зменшать політичний вплив на діяльність суддів Конституційного Суду України.

7. Місце конституційних судів у системі органів державної влади, а також особливості правового регулювання їх статусу обумовлюють правову природу актів цих судів. У свою чергу, юридична природа актів, що приймаються конституційними судами, обумовлює їх місце в системі стримувань і противаг та в державному механізмі в цілому. Стверджується, що рішення Конституційного Суду не має класичних ознак нормативно-правового акта.

Потребує свого вирішення питання про роль окремої думки судді Конституційного Суду. Практика показує, що нині такі окремі думки мають значення тільки для правничої науки.

8. Враховуючи досвід Литовської Республіки, судді Конституційного Суду України повинні призначатися лише на один дев'ятирічний термін з ротацією однієї їх третини через кожні три роки, що забезпечить стабільну роботу Конституційного Суду України, однак цього не буде достатньо у зв'язку зі станом здоров'я чи смертю судді. Призначення суддів має відбуватися з урахуванням того, що суддя Конституційного Суду України виконує свої обов'язки до тих пір, поки його наступник не вступить на посаду. Призначення суддів має відбуватися завчасно, з урахуванням фактору, що порядок призначення суддів конституційних судів є питанням великого політичного та конституційного значення і є передумовою для безперервної та стабільної роботи конституційних судів в Україні та Литовській Республіці.

9. Доцільним є позбавлення З'їзду суддів права призначати суддів Конституційного Суду України та надати таке право Верховному Суду України, а також зменшення кількості суддів Конституційного Суду України з 18-ти до 9-ти осіб. Також необхідним є запозичення в українське законодавство нових повноважень Конституційного Суду України щодо вирішення питання стосовно порушення законів про вибори в ході проведення виборів Президента або народних депутатів України та відповідності Конституції конкретних дій народних депутатів України.

10. З'ясовано, що запровадження законодавчого положення про неостаточність рішень та висновків Конституційного Суду України лише зменшить його значення в системі органів державної влади та погіршить існуючу ситуацію щодо виконання рішень Конституційного Суду України.

11. Запровадження в українське законодавство інституту конституційної скарги можливо лише після деполітизації судової системи взагалі та системи конституційного правосуддя зокрема.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Нестор В. Р. Некоторые аспекты правового статуса судей Конституционных судов Украины и Литовской Республики / В. Р. Нестор // Право и политика : Научно-методологический журнал. – 2013. – № 2. – С. 190–194.

2. Нестор В. Р. Конституційні суди України та Литовської Республіки: організаційно-правовий аналіз / В. Р. Нестор // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 3. – С. 80–84.

3. Нестор В. Р. Проблеми та шляхи вдосконалення організації діяльності Конституційного Суду України / В. Р. Нестор // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2015. – № 2(101). – С. 108–110.

4. Нестор В. Р. До питання здійснення конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці / В. Р. Нестор // Наукове періодичне видання «Актуальні питання публічного та приватного права». – 2015. – № 1 (09). – С. 159–163.

5. Нестор В. Р. Акти конституційних судів в Україні та Литовській Республіці / В. Р. Нестор // Право.ua: Науково-практичний журнал. – 2015. – № 3. – С. 29–35.

6. Нестор В. Р. Стан дотримання захисту прав і свобод людини в Україні / В. Р. Нестор // Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих вчених : зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, 19–20 квітня 2007 р.). – К. : Промінь, 2007. – С. 39–40.

7. Нестор В. Р. Система конституційного права як складова класичного конституціоналізму / В. Р. Нестор // Актуальні питання державотворення в Україні : зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24–25 квітня 2008 р.). – К. : ВГЛ «Обрії», 2008. – С. 127–129.

8. Нестор В. Р. Генезис правового регулювання розвитку Конституційного правосуддя в Литовській Республіці / В. Р. Нестор // Актуальні наукові питання : зб. матеріалів XL Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Горлівка, 12–13 грудня 2013 р.). – Горлівка, 2013. – С. 97–103.

9. Нестор В. Р. Вдосконалення організації діяльності Конституційного Суду / В. Р. Нестор // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету : зб. наукових праць. – Одеса, 2014. – Вип. 10-1. – Т. 1. – С. 82–84.

10. Нестор В. Р. Правова організація конституційних судів в Україні та Литовській Республіці / В. Р. Нестор // Правові реформи в Україні: реалії та сьогодення : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17–18 травня 2015 р.). – Х. : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2015. – С. 31–35.

11. Нестор В. Р. Напрямки вдосконалення конституційного правосуддя в Україні / В. Р. Нестор // Актуальні питання державотворення в Україні : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 травня 2015 р.) / редкол.: І. С. Гриценко (голова), І. С. Сахарук (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Прінт-Сервіс, 2015. – С. 44–45.

АНОТАЦІЯ

Нестор В. Р. Конституційне правосуддя в Україні та Литовській Республіці (порівняльно-правовий аналіз). – Направахрукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України, Київ, 2016.

Дисертацію присвячено комплексному порівняльно-правовому дослідженню місця і ролі конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці.

Розкрито загальну характеристику й проаналізовано основні доктринальні підходи до визначення конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці, на основі чого запропоновано власні удосконалені

визначення понять «правосуддя» та «конституційне правосуддя». Досліджено генезис розвитку конституційного правосуддя в Україні та Литовській Республіці, в результаті чого встановлено основні етапи його становлення і розвитку.

Розглянуто у порівняльному аспекті повноваження, організаційно-правові форми діяльності та проблемні питання актів конституційних судів в Україні та Литовській Республіці.

Досліджено сучасні проблеми конституційного правосуддя в Україні, а також перспективи та напрями їх вирішення. Сформульовано конкретні пропозиції щодо вдосконалення конституційно-правового регулювання організації та діяльності Конституційного Суду України.

Ключові слова: Конституційний Суд України, Конституційний Суд Литовської Республіки, порівняльно-правовий аналіз, правосуддя, повноваження, організаційно-правові форми діяльності, акти конституційного суду.

АННОТАЦІЯ

Нестор В. Р. Конституционное правосудие в Украине и Литовской Республике (сравнительно-правовой анализ). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерства образования и науки Украины, Киев, 2016.

Диссертация посвящена комплексному сравнительно-правовому исследованию места и роли конституционного правосудия в Украине и Литовской Республике.

Дана общая характеристика и проанализированы основные доктринальные подходы к определению конституционного правосудия в Украине и Литовской Республике, на основе чего предложены собственные усовершенствованные определения понятий «правосудие» и «конституционное правосудие». Выяснена правовая природа конституционного суда как наделенного особыми полномочиями органа государственной власти, способного реализовать свое предназначение в высших интересах правового государства и охраны Конституции, обеспечивая принцип разделения власти.

Исследован генезис развития конституционного правосудия в Украине и Литовской Республике, в результате чего установлены основные этапы его становления и развития, а именно: первый период – «Национального возрождения» (начало XIX в. – 1914 г.); второй период – «Государственного возрождения» (1917–1923 гг.); третий период – «Современный» (начиная с 1990 г. – по настоящее время).

Рассмотрены в сравнительном аспекте полномочия, организационно-правовые формы деятельности и проблемные вопросы актов конституционных судов в Украине и Литовской Республике. Выделены направления и

юрисдикционные формы гарантирования Конституционным Судом Украины конституционного строя. Установлено, что акты Конституционного Суда Украины являются интерпретационными актами, имеющими признаки нормативности и вспомогательный характер.

Исследованы современные проблемы конституционного правосудия в Украине, а также перспективы и направления их решения. Сформулированы конкретные предложения по совершенствованию конституционно-правового регулирования организации и деятельности Конституционного Суда Украины. Особое внимание уделяется вопросам института конституционной жалобы и целесообразности его внедрения в Украине. Отмечается, что введение конституционной жалобы в украинское законодательство возможно только после деполитизации судебной системы и системы конституционного правосудия в частности.

Ключевые слова: Конституционный Суд Украины, Конституционный Суд Литовской Республики, сравнительно-правовой анализ, правосудия, полномочия, организационно-правовые формы деятельности, акты конституционного суда.

SUMMARY

Nestor V. R. Constitutional Justice in Ukraine and the Republic of Lithuania (comparative legal analysis). – The manuscript.

A thesis in support of a candidature for an academic degree of Candidate of Legal Sciences, specialty 12.00.02 – Constitutional Law; Municipal Law. – Taras Shevchenko National University of Kyiv of Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2016.

The thesis is devoted to a comprehensive comparative legal study of the place and role of Constitutional Justice in Ukraine and the Republic of Lithuania.

The paper outlines the general characteristics and analyses the main doctrinal approaches to the definition of the Constitutional Justice in Ukraine and the Republic of Lithuania, on the basis of which peculiar improved definitions of the notions «Justice» and «Constitutional Justice» are proposed. The genesis of the development of Constitutional Justice in Ukraine and the Republic of Lithuania is studied and as the result of that the principal stages of its formation and development are established.

The paper considers from the comparative perspective the powers, the organizational and legal forms of activities and the problematic issues of acts of the Constitutional Courts of Ukraine and the Republic of Lithuania.

In the paper the contemporary problems of Constitutional Justice in Ukraine, as well as the prospects and directions of their resolution are studied. Specific proposals for the improvement of the constitutional and legal regulation of organization and activities of the Constitutional Court of Ukraine are formulated.

Key words: Constitutional Court of Ukraine, Constitutional Court of the Republic of Lithuania, comparative legal analysis, justice, authority, organizational and legal forms of activity, acts of the Constitutional Court.

Гарнітура Таймс. Формат 60x84/16.
Наклад 150. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 0,9.
Підписано до друку 22.07.2016. Замовлення 307.

Надруковано в «МП Леся». Свідоцтво
про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 892 від 08.04.2002.

«МП Леся»
03148, Київ, а/с 115. Тел./факс:
(066) 60-50-199, (068) 126-49-26
E-mail: lesya3000@ukr.net

